

Magyar Tudomány

A Magyar Tudományos Akadémia folyóirata. Alapítva: 1840

KEZDŐLAP ARCHÍVUM IMPRESSZUM KERESÉS

» KÖNYVSZEMLE

X

Sipos Júlia gondozásában

A vallások, az állam és a szólás szabadsága

Műfaját tekintve azt lehet mondani, hogy a szerző korábbi tanulmányaira épülő, tematikus szakkönyvet tarthatunk a kezünkben. Koltay András korrekt módon hivatkozik is az egyébként jelentősen ártírt és kiegészített korábbi írásaira.

Képes beszéddel élve a könyv olyan, mint egy nagy amerikai legfelső bírósági, strasbourgi vagy éppen alkotmánybírósági határozat, amit a szerző jegyez, tele párhuzamos indokolással, különvéleménnyel. Egyik legnagyobb érdemének éppen ezt tartom: miközben határozott értékvalasztása van, nyitott más vélemények felé is, mindvégig az érvek és az ellenérvek mentén hajózik. A tolerancia könyve, amely azonos mércével kívánja mérni a vallásokat, az iszlámmal szemben megnyilvánuló korunkbeli jogos vagy jogtalan ellenérzések dacára is.

Jól szerkesztett kötet, amely a bevezetőt követően három nagy részből és összesen harminchárom alfejezetből áll, az egyes részek dualista szerkezetűek, és minden részt a szerző szuverén következtetései zárnak.

Teljességre törekvő kötet, amely a választott téma szempontjából releváns, szinte valamennyi jogesetet tartalmazva áttekintést ad az amerikai, az európai és a magyar szabályozásról, továbbá a bírósági gyakorlatról.

Terjedelmét tekintve tekintélyes kötet, amely a válogatott bibliográfiával és a 804 lábjegyzettel együtt 438 oldalon át tárgyalja mondanivalóját.

Hangsúlyozni szeretném, hogy a könyv sokkal többről szól, mint amire címéből és alcímeiből következtetni lehet. Olvasatomban a könyv a legfontosabb demokrácia-kritériumokat teszi mérlegre. A sokféle demokrácia-fogalom közül most csak Walter Lippman A közjó filozófiája című könyvében (Lippman, 1993, 5.) megfogalmazott kritériumokat idézném: „Szólás- és vallásszabadság, valamint mentesség a félelemtől és nélkülözéstől”. Enélkül és hozzátenném a hatalommegosztás teóriáját, nincs alkotmányos demokrácia.

Zárszavában a szerző is beismerő vallomást tesz, többről van itt szó, mint a konkrét jogesetek eldöntése. A bajor vagy az olasz feszület ügy, az amerikai jászol ügy vagy a kőbe vésett

A könyv is ezt teszi, az együttműködő, a nem közömbös állam híve. A vallás nem magánügy, a vallásokat nem szabad kirekeszteni a közélet valamennyi területéről – vallja. Nézeteivel egyet lehet érteni, magam számára úgy szoktam sarkítani a kérdést: van-e egyáltalán keresztény állam? Válaszom: alkotmányjogi jelzős szerkezetében és ideológiai szempontból nincs, az állam világnézetileg semleges, ez a Rubikon-szabály. Ám, ha abból indulunk ki, hogy az állam célja a közjó szolgálata, akkor elvárás, hogy a keresztény értékek alapján is mérhető és értékelhető legyen az állam cselekvése. A mérőeszköz, a keresztény értékek jogi normativitása, kétségtelen, hogy nagy kérdés. Az Alaptörvény preambulumban mindez erősödött. Még egy, talán kritikai széljegyzet engedtessek meg az állammal kapcsolatban: beszélhetünk-e az állam szólásszabadságáról? A beszélő állam amerikai teóriáját a szerző is idézőjelbe teszi, de a könyv címe bizonyos értelemben félreérthető. Nehezen tudnám a számrá venni, hogy az állam szabad, nem állítja ezt persze a könyv sem. Nézetem szerint az állam nem ösellenség, szövetséges lehet, együttműködő a közjó szolgálatában. Tevéleg, objektív alapjogvédelmi szerepéről szólnék inkább, mint a szólás szabadságáról, nem honosítanám meg a divatos, amerikai doktrínát. Nekik könnyű a történelmük a két alapjog viszonylatában.

A mennyi államot és hol? régi nagy kérdése az alkotmányos államnak, ha csak az Alaptörvény alapjogi fejezetét vizsgálom, az állam – és ez igaz a két vizsgált alapjogra is – néha ott van jelen, ahol nem kéne, és onnan menekül el, ahol szükség lenne rá.

A másik a keresztény értékrend – kulturális értékrend kapcsolata • A másik kiemelt kérdés a keresztény értékrend; a keresztény jelképek mennyire váltak az általános emberi kultúra részévé. A keresztény értékrend nem feltétlenül ideologikus, ezek az értékek, szerepek, magatartásminták az egyetemes emberi kultúra részévé váltak. A keresztény értékrend fogalma elválóban van a keresztény világnézet fogalmától, mondják, Európában az ateista is keresztény. A könyv nem kerüli meg a választ például a kereszt esetében – kulturális vagy vallási jelkép-e – Koltay

tízparancsolat, az imaórák, a vallásoktatás, a fejkendők viselése mögött az euro-atlanti civilizáció, legelőbb az öreg és betegeskedő kontinens múltjáról, jelenéről és jövőjéről, az itt élő emberek együttélését meghatározó elvekről szól a történet.

Érzékeny kérdések sokaságát teszi fel a szerző és egyik sem költői kérdés, a könyv keresi a válaszokat, a megoldást, az egyensúlyt. Higgadt, nyugodt hangon, bölcsen és kérielen ír. A két magas rangú, magas védelmi szintű, nagy tradíciókkal rendelkező alapjog keresztútján ez nem is olyan könnyű feladat. Jól mutatja ezt a könyv egyik legerősebb, mintegy száz oldal terjedelmű fejezete, amely a blaszfémiaáról szól. Egyet lehet érteni Koltay Andrással, aki egyaránt óv a teljes körű megengedéstől és az általános tiltástól, „de lege ferenda” a tiltás nélküli igazolható korlátozást javasolja megfontolásra.

Rendkívül gondolatgazdag könyv, e gondolatok közül két, a művön végigvonuló általánosabb kérdést emelnék ki:

Az egyik az állam szerepe • A vallásokhoz való viszony minden alkotmányos állam kulcskérdése. A történelmi modellek jól ismertek. Az állami semlegesség elvéről évszázadok óta tart a vita, pontos tartalma ma sem teljesen világos. A képzeletbeli skálán a két véglet, nevezetesen a szigorúan szétválasztó liberális doktrína és a keményen beavatkozó államegyház között mindenki, aki a témával foglalkozik, és maguk az egyes alkotmányok is elfoglalnak valamilyen közjogi pozíciót.

András nézete az, hogy egyszerre el lehet fogadni kulturális, történelmi jelentőségét, de ne fosszuk meg vallási jelentésétől sem. Jelzi azt is, hogy az igen vagy a nem súlyos lemondás mindkét fél részéről, a tézisek antitézissé válhatnak.

Korábban idéztem, hogy az alapjogbarát könyv sokkal többről szól, mint önmagában a két magas rangú, történelmi veretű alapjog. Elgondolkoztat azon, hogy jó fele megyünk-e a gyorsuló időben, amikor jelentősen megváltozott a nyilvánosság szerkezete, súlypontja, a vallások szerepe, vonzása a demokratikus társadalmakban. Nehéz a válasz, ám a gyűlölet és a szeretet legújabb kori háborújának nem mindegy, hogy mi lesz a végeredménye. „Keresd a békét és járj utána” – mondja Európa védőszentje, Szent Benedek Regulá-ja. És ha már Európa szóba jött Robert Schumann közismert gondolatával szeretném zárni a rövid könyvismertetést: „Európa vagy keresztény lesz vagy nem lesz”. Évtizedek óta sokat töprengnek ezen a bölcs mondaton, nem csak szekuláris értelemben.

Meggyőző erejű könyv, sokat tanulhat belőle az olvasó. Gondolkodásmódot, toleranciát. Jó szívvel ajánlom mindenkinek. (Koltay András: A vallások, az állam és a szólás szabadsága, Vallási jelképek, vélemények és blaszfémia a közéletben. Budapest: Századvég Kiadó, 2016)

Kukorelli István

DSc, egyetemi tanár

Hivatkozás: Walter Lippman (1993): *A közjó filozófiája*. Budapest: Bagolyvár Kiadó